

«ЗЕМЛЯ І ЛЮДИНА» (1918р.) ПРОФЕСОРА АРИСТАРХА ТЕРНИЧЕНКА

Т.А. Марченко, к.філол.н., доцент

Дослідження будь-якої термінологічної лексики можливе через аналіз різних джерел як наукових, так і науково-публіцистичних та, навіть, художньої літератури. Саме тому так прискіпливо досліджуються будь-які праці українських учених початку ХХ століття, коли українська мова ще не втратила своєї самобутності. Однією з таких науково-публіцистичних робіт був нарис Аристарха Терниченка «Земля і Людина», видана 1918 року для широкого кола читачів, освіти народу та тих, хто професійно хотів би займатися питаннями, пов'язаними з сільським господарством. За роботами А.С.Білоцерківської, А.Г.Терниченка «є автором понад 400 наукових і науково-популярних статей, у тому числі монографій, підручників державною мовою “Курс хліборобства”, за якими навчалися учні сільськогосподарських шкіл і студенти вищих сільськогосподарських закладів України. Серед основних праць у творчій спадщині вченого варто відзначити фундаментальні монографії “Пшениця” (1918 р.), “Просіяні рослини” (1922 р.), “Жито” (1922 р.), “Овес” (1922 р.), “Ячмінь” (1923 р.), “Гречка” (1923 р.), “Природні сіножаті” (1923 р.). Також особливу увагу вчений звертав на проблему боротьби з посухою, видавши після посухи 1921 року книгу “Треба боротися з посухою” (1922 р.), а після посухи 1924 року – “Як люди борються з посухою” (1925 р.)».

З метою популяризації сільськогосподарських знань серед українського селянства 1913 року навколо журналу «Рілля» під керівництвом Аристарха Григоровича Терниченка організувалося товариство «Український агроном». За доби УНР він працював у державних установах, призначався Міністром землеробства. Згодом на адміністративних посадах в земських установах, був головою Київської філії сільськогосподарських наук, Комітету України і редактор його органу «Агроном» (1923–1926), також журналу «Трудове господарство» (1920) і «Село» (1922). З 1922 року - доцент, з 1923 - професор Ветеринарно-зоотехнічного і сільськогосподарського інститутів у Києві.

«Протягом всього порівняно недовгого життя він був повністю відданий своїй улюбленій справі, присвячував їй всі сили й енергію. Однак життєвий та творчий шлях цієї багатогранної особистості ще комплексно не досліджено. Так, починаючи з 30-х років ХХ ст., ім'я вченого й організатора сільськогосподарської науки та освіти практично не згадувалося у вітчизняному науковому середовищі». Популярно-науковий природописний нарис «Земля і Людина», виданий у 1918 році А.Г.Терниченком, мав на меті привернути увагу до вивчення різних явищ природи, походження та складу ґрунту, а також різних хемічних та біологічних утворень на Землі, проте з постійною прив'язкою до рідної української землі, її чорноземів, кліматичних умов та навичок людей до ведення господарства. Уся інформація міститься всього лише на 30 сторінках, проте авторіві вдалося невимушено, цікаво, просто і доступно донести до пересічного читача свої думки про розвиток української аграрної науки на початку ХХ століття. Правопис цієї праці характерний для того часу тим, що не має ще чіткої його системи, бо ще йдуть суперечки серед українських мовознавців з цілої низки нагальних правописних питань. Саме цей перехідний етап і відображено в цій роботі і має такі особливості:

1. пом'якшення приголосного л' (характерне для західних діалектів української мови): *агрольогічного, геольогічне, кольосальні, біольогічні, велика роля*; непослідовне вживання *і* та *и* на початку та в кінці слова (за правописом, укладеним І.Огієнком): *инши і инші, инколи, инакше, між иншим доба темряви і смерти, сімейство бобкових (віка, горох, лубин і инші)*: «З початку слова, коли не вимовляється *йі*, треба писати *і*, а не *и*; але перед *н* можна писати *и*»; вживання префіксальних утворень без приставного *в-*: *од, одбиватися од дикого звіру, оджим, одсталі, одстав, одміняти, одверту, одноцілость, одвойовувати, одблиск, одходити, одміна, одкладувати, одцвівіші, огню*; непослідовне вживання дефісу, що свідчить про недостатню увагу до правопису прислівників у тогочасних правописних роботах: *люде-комахи, нітрозо-бактерії, нітро-бактерія, природник-українознавець, яри-водоноси, дрібно-горошкуватий, тисячо-ліття, ні-один, по-де-куди, де-ж, а ніж, де-які, землі-чорноземлі, без-ліч, було-б, по-над, велико-складні зміни, що-року, але що раз, там-же, як-же, за-мало перепадистий, що-ж, ні-до-чого, в-щерть, хоч-би, котрі-б, вуглекисло-аміачні солі, за-для, давно-минулі часи, в-ряди-годи, себ-то, в-глиб, де-що, треба-б, було-б, вода-ж, в-осени, раз-у-раз, на-зяблю/на-зяб, геть-то, ніби-то, повсяк-часно, в-шир, річ велико-повчительна, поміж, як раз, в літку*; для досліджуваної роботи також характерним є роздільне написання *не-* з прикметниками та прислівниками: *не жива природа, не багато, не чемний, не легко*; притаманне непослідовне вживання апострофа: без апострофа: *пам'яти, в звязку* (Г.Голоскевич «Український правописний словничок з короткими правилами правопису», 1914р.); з апострофом: *з'окрема, роз'орано, матер'ял*; відсутність літери *ґ*: *подряпаний з гори ґрунт, вільгість/вохкість ґрунту*; вживання літери *ї*: *есї*. Як зазначає С.Смаль-Стоцький про правописні «непорозуміння» початку ХХ століття: «По шелестівках, які можуть мягчити ся, т.зн. по *д,т, с,з,ц, л і н* означають вони змягчення цих звуків, н.пр. *дїд, тїло, сїяти, лїд*», а Б.Грінченко заперечував: «...прихильники Желехівського натомість ставлять инший самозгук *і (ї)* там, де його, иншого самозгуку, зовсім нема. Таким робом, перше, що ми бачимо, це те, що такий правопис ненауковий і вже через те одно недобрый».